O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

“TASDIQLAYMAN”

I.M.Tuxtasinov

2023-yil “30” 08

Ro‘yxatga olindi: № BD-60111400-1.10

2023- yil “30” 08

HOZIRGI O‘ZBEK ADABIY TILI FANINING O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100 000 – Ta’lim
Ta’lim sohasi:	110 000 – Ta’lim
Ta’lim yo‘nalishi:	60111400 – O‘zbek tili va adabiyoti

Fan/modul kodi HO‘AT208	O‘quv yili 2024-2025	Semestr 3-4	ECTS – Kreditlar 8	
Fan/modul turi Majburiy	Ta’lim tili O‘zbek		Haftadagi dars soatlari 4/3	

1.	**Fanning nomi**	**Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)**	**Mustaqil ta’lim (soat)**	**Jami yuklama (soat)**
	Hozirgi o‘zbek adabiy tili	108	132	240

2.

I. Fanning mazmuni

«Hozirgi o‘zbek adabiy tili» fanini o‘qitishdan maqsad DTS asosida talabalarga o‘zbek tilining morfologik qonuniyatlari, asosiy grammatik vositalar, grammatik kategoriyalar, so‘z turkumlari, yuzasidan izchil ilmiy–nazariy ma’lumot berishdan, immanent imkoniyat sifatida ularning ongida joylashgan ifoda vositalarini yetkazishdan iborat.

Fanning vazifasi- talabalarda “O‘zbek tili morfologiyasi”ning vujudga kelishi va rivojlanishi bo‘yicha bilimlarni shakllantirish va mustahkamlash; talabalarda grammatikaning morfologiya qismi bo‘yicha bilimlarni shakllantirish; o‘zbek tilida so‘zning morfologik strukturasi, morfologik qonuniyatlar, so‘z formasi masalasi haqida bilim berishdan iborat.

III semestr

II. Asosiy qism (amaliy mashg‘ulotlar)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu: **Kirish.** O‘zbek tili morfologiyasi kursining maqsadi obyekti va vazifalari. O‘zbek tili morfologiyasi kursining bo‘limlariga doir misollar ustida ishlash.

2-mavzu: Morfemika. Morfemalarning turlari. O‘zak mofema va affiksal morfema.

3-mavzu: **Grammatika va uning vazifasi.** Morfologiya va suntaksis, ularning o‘zaro munosabati.

4-mavzu: Grammatik ma’no va grammatik shakl. Shakl tushunchasi. So‘z shakli.

5-mavzu: So‘zning morfologik strukturasi.

6- mavzu. So‘z turkumlari. Mustaqil so‘z turkumlari, yordamchi so‘z turkumlari, alohida so‘zlsar turkumiga doir mashqlar bajarish.

7-mavzu: Ot so‘z turkumi. Otlarning ma’no turlari va grammatik belgilari. Turdosh va atoqli otlar.

8-mavzu: Aniq va mavhum otlar. Yakka va jamlovchi otlar. Ularga doir mashqlar ishlash.

9-mavzu. Egalik kategoriyasi.

10-mavzu: Kelishik kategoriyasi. Bosh kelishigidagi otlarning gapda ifodalanishiga doir mashqlar bajarish.

11-mavzu. Qaratqich kelishigi. Qaratqich kelishigidagi otlarning gapda ifodalanishiga doir mashqlar bajarish.

12-mavzu. Tushum kelishigi. Tushum kelishigidagi otlarning gapda ifodalanishiga doir mashqlar bajarish.

13-mavzu. Jo‘nalish kelishigi. Jo‘nalish kelishigidagi otlarning gapda ifodalanishiga doir mashqlar bajarish.

14-mavzu. O‘rin-payt kelishigi. O‘rin-payt kelishigidagi otlarning gapda ifodalanishiga doir mashqlar bajarish.

15-mavzu. Chiqish kelishigi. Chiqish kelishigidagi otlarning gapda ifodalanishiga doir mashqlar bajarish.

16-mavzu. Kelishik affikslarining sinonimiyasi. Kelishik qo‘shimchalarining sinonimiyasi va ularning ko‘makchilar bilan almashinishiga doir mashqlar ishlash.

17-mavzu. Otlarda shakl yasalishi. Kichraytilish shakli, erkalash shakli.

18-mavzu. Otlarning tuzilishiga ko‘ra turlari. Tub, yasama, qo‘shma, juft va takroriy otlar.

19-mavzu. Sifat so‘z turkumi. Sifatning ma’nosi va grammatik belgilari. Asliy sifatlar, nisbiy sifatlar.

20-mavzu. Sifatlarda daraja kategoriyasi. Oddiy darajaga oid mashqlar ishlash. Qiyosiy daraja. Qiyosiy darajaga oid mashqlar ishlash. Orttirma daraja. Orttirma darajaga oid mashqlar ishlash. Ozaytirma daraja. Ozaytirma darajaga oid mashqlar ishlash.

22-mavzu. Sifatning tuzilishiga ko‘ra turlari. Tub, yasama, juft, qo‘shma, takroriy sifatlar.

23-mavzu. Sifatlarning otlashishi. Otlashgan sifatlarga doir mashqlar bajarish. Sifatlarning gapdagi vazifalari.

24-mavzu. Son so‘z turkumi. Sonning ma’nosi va grammatik belgilari.

25-mavzu. Miqdor sonlar. Sanoq son. Ularga doir mashqlar bajarish.

26-mavzu. Hisob so‘zlari. Narsaning miqdorini donalab hisoblash o‘lchovini bildiruvchi hisob so‘zlar, narsaning uzunligini, masofani bildiruvchi hisob so‘zlar, narsaning og‘irligini bildiruvchi hisob so‘zlar, narsaning sathini bildiruvchi hisob so‘zlari, suyuqlik o‘lchovini bildiruvchi hisob so‘zlar, qattiq jism hajm o‘lchovini bildiruvchi hisob so‘zlar, qiymatni bildiruvchi hisob so‘zlar, vaqtni bildiruvchi hisob so‘zlarga doir mashqlar ishlash.

27-mavzu. Jamlovchi sonlar. Chama sonlar. Ularga doir mashqlar bajarish. Taqsim sonlar. Ularga doir mashqlar bajarish. Butun va kasr sonlar. Ularga doir mashqlar bajarish. Tartib sonlar. Ularga doir mashqlar bajarish. Sonlarning tuzilishiga ko‘ra turlari. Sodda, qo‘shma sonlar. Sonlarning otlashishi. Sonlarning gapdagi vazifalari.

Mazkur ro‘yxatdagi mavzulardan amaliy mashg‘ulotlar yangi pedagogik

texnologiyalar, yangi o'quv metodlari asosida olib boriladi.

IV semester

1-mavzu: Olmosh so'z turkumi. Olmoshning ma'nosi va Grammatik belgilari.

2-mavzu: Olmoshning turlari. Kishilik olmoshlari. Kishilik olmoshlarining kelishiklar bilan turlanishi.

3-mavzu: O'zlik olmoshi. Ularga doir mashqlar bajarish. O'zlik olmoshlaining kishilik olmoshlari bilan sinonimik munosabati.

4-mavzu: Gumon olmoshlari. Ularga doir mashqlar bajarish.

5-mavzu: So'roq olmoshlari. Ularga doir mashqlar bajarish.

6-mavzu: Birgalik olmoshlari. Ularga doir mashqlar bajarish.

7-mavzu: Bo'lishsizlik olmoshlari. Ularga doir mashqlar bajarish.

8-mavzu: Ko'rsatish olmoshlari. Ularga doir mashqlar bajarish.

9-mavzu: Olmoshlarning tuzilishiga ko'ra turlari. Sodda, qo'shma, juft va takroriy olmoshlar.

10-mavzu: Fe'l so'z turkumi. Bo'lishli va bo'lishsiz fe'llar. O'timli va o'timsiz fe'llar.

11-mavzu: Fe'l kategoriyalari. Fe'llarda nisbat kategoriyasi. Fe'llarda mayl kategoriyasi.

12-mavzu: Fe'llarda zamon kategoriyasi. Hozirgi zamon. Hozirgi zamon fe'llarining tuslanishi.

13-mavzu: O'tgan zamon. O'tgan zamon fe'llarining turlari va ularning tuslanishi.

14-mavzu: Kelasi zamon. Kelasi zamon fe'llarining turlari va ularning tuslanishi.

15-mavzu: Fe'llarning tuzilishiga ko'ra turlari. Sodda va qo'shma fe'llar.

16-mavzu: Ko'makchi fe'lli so'z qo'shilmalari. Ko'makchi fe'l va etakchi fe'llar. Ularga doir mashqlar bajarish.

17-mavzu: Fe'lning vazifadosh shakllari. Harakat nomi. Unga doir mashqlar bajarish.

18-mavzu: Sifatdosh. Unga doir mashqlar bajarish.

19-mavzu: Ravishdosh. Unga doir mashqlar bajarish.

20-mavzu: Ravish so'z turkumi. Ravishning ma'no turlari.

21-mavzu: Holat ravishlari. Unga doir mashqlar bajarish.

22-mavzu: O'rin ravishlari. Unga doir mashqlar bajarish.

23-mavzu: Payt ravishlari. Unga doir mashqlar bajarish.

24-mavzu: Daraja-miqdor ravishlari. Unga doir mashqlar bajarish.

25-mavzu:. Yoradamchi so'z turkumlari. Bog'lovchilar. Teng bog'lovchilar. Mavzuga doir mashqlar bajarish.**Ergashtiruvchi bog'lovchilar. Ko'makchilar va ularning vazifalari. Yuklamalar va ularning vazifalari.**

26-mavzu: Alohida so'zlar turkumi va ularning vazifalari. Mavzuga doir mashqlar bajarish.

27-mavzu: Morfologik tahlil.

Mazkur ro'yxatdagi mavzulardan amaliy mashg'ulotlar yangi pedagogik texnologiyalar, yangi o'quv metodlari asosida olib boriladi.

III. Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. O'zbek tili morfologiyasi kursining maqsadi obyekti va vazifalari.
2. Morfemika.
3. Grammatika va uning vazifasi.
4. Grammatik ma'no va grammatik shakl.
5. Grammatik kategoriya.
6. So'z turkumlari. Mustaqil so'z turkumlari, yordamchi so'z turkumlari, alohida so'zlar turkumi.
7. Ot so'z turkumi. Otlarning ma'no turlari va grammatik belgilari. Turdosh va atoqli otlar.
8. Aniq va mavhum otlar.
9. Yakka va jamlovchi otlar.
10. Otlarning grammatik kategoriyalari. Son kategoriyasi. Egalik kategoriyasi.
11. Kelishik kategoriyasi.
12. Otlarda shakl yasalishi. Kichraytirish shakli, erkalash shakli.
13. Otlarning tuzilishiga ko'ra turlari. Tub, yasama, qo'shma, juft va takroriy otlar.
14. Sifat so'z turkumi. Sifatning ma'nosi va grammatik belgilari. Asliy sifatlar, nisbiy sifatlar.
15. Sifatlarda daraja kategoriyasi.
16. Sifatning tuzilishiga ko'ra turlari. Tub, yasama, juft, qo'shma, takroriy sifatlar.
17. Sifatlarning otlashishi.
18. Sifatlarning gapdagi vazifalari.
19. Son so'z turkumi. Sonning ma'nosi va grammatik belgilari.
20. Hisob so'zlari.
21. Jamlovchi sonlar.
22. Chama sonlar.
23. Dona sonlar.
24. Taqsim sonlar.
25. Butun va kasr sonlar.
26. Tartib sonlar.

	27. Olmosh so‘z turkumi. Olmoshning ma’nosi va grammatik belgilari. 28. Olmoshning turlari. 29. Fe’l so‘z turkumi. Bo‘lishli va bo‘lishsiz fe’llar. O‘timli va o‘timsiz fe’llar. 30.Fe’l kategoriyalari. Fe'llarda nisbat kategoriyasi. Fe'llarda mayl kategoriyasi. 31. Fe'llarda zamon kategoriyasi. 32.Fe’llarning tuzilishiga ko‘ra turlari. Sodda va qo‘shma fe’llar, ko‘makchi fe’lli so‘z qo‘shilmalari. 33. Fe’lning vazifadosh shakllari. 34. Ravish so‘z turkumi. Ravishning ma’no turlari. 35. Yordamchi so‘z turkumlari. Bog‘lovchilar. 36. Ko‘makchilar va ularning vazifalari. 37. Yuklamalar va ularning vazifalari. 38. Undov so‘zlar. Ularning turlari. 39. Taqlid so‘zlar. Ularning turlari. 40. Modal so‘zlar. Ularning turlari
3.	**IV. Fan o‘qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)** Fan bo‘yicha talabalarning bilim, ko‘nikma va malakalariga quyidagi talablar qo‘yiladi. Talaba: - tilning ijtimoiy tabiati, ijtimoiy vazifalari, hozirgi o‘zbek tilidagi lisoniy va nutqiy sathlarni izchil farqlab, lisoniy sistema sathlari va birliklari, bu birliklarning o‘zaro munosabatlari va imkoniyatlari, til birliklari va nutq birliklarining o‘zaro mutanosibligi ***haqida tasavvurga ega bo‘lishi;*** – hozirgi o‘zbek tilining lisoniy qurilishi va imkoniyatlari hamda ularning nutqiy qo‘llanilishi masalalari bo‘yicha sistemali ilmiy–nazariy ma’lumotlarni ***bilishi va ulardan foydalana olishi;*** – tillarning morfologik tasnifini faktik material asosida yoritish, tilning morfologik tasnifni hozirgi o‘zbek tili misolida tahlil qilish, morfologik shakllarning xilma-xilligi, grammatik kategoriyalar ularni hosil qiluvchi grammatik vositalar munosabatini tahlil qilish, so‘z turkumlari va ularning turlarini mustaqil izohlash, morfologiyaning nazariy masalalari haqida mustaqil fikr yurita olish hamda mazkur fikrlarni amaliy misollar yordamida dalillay bilish ***ko‘nikmalariga;*** - fanga oid terminlarni o‘zlashtirish va morfologik tahlil tajribasiga ***ega bo‘lishi kerak.***
4.	**V. Ta’lim texnologiyalari va metodlari:** • interfaol keys-stadi; • tarqatma materiallar; • ko‘rgazmali qurollar; • kompyuter; • internet yangiliklari; • muammoli ta’lim; • qiyosiy tahlil.
5.	**VI. Kreditni olish uchun talablar:** Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to‘liq o‘zlashtirish, tahlil natijalarini to‘g‘ri aks ettira olish, o‘rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat ishini topshirish lozim.
6.	**Asosiy adabiyotlar:** 1. Jamolxonov H. Hozirgi O‘zbek adabiy tili. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O‘zME, 2013. 2. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2009. 3. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va b. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2010. 4. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Darslik. – Toshkent: O‘qituvchi, 2003. **Qo‘shimcha adabiyotlar:** 5. Jamolxonov H. O‘zbek tilining nazariy fonetikasi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent: Fan, 2009. 6. Zamonaviy o‘zbek tili. Morfologiya. Darslik.– Toshkent: Mumtoz so‘z, 2008. 7. Zamonaviy o‘zbek tili. Sintaksis. Darslik. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2013. 8. Mirtojiev M. O‘zbek tili fonetikasi. – Toshkent: Fan, 2013. 9. Nazarov K., Egamberdiev B. O‘zbek tili ishora-imlo qoidalari. (Punktuatsiya). Oliy o‘quv yurtlari filologiya fakulьtetlari talabalari uchui qo‘llanma. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996. 10. Ne’matov H, Bozorov O. Til va nutq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1989. 11. Ne’matov H, Rasulov R. O‘zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1995. 12. Nurmonov A. O‘zbek tilshunosligi tarixi. Oliy o‘quv yurtlari o‘zbek filologiyasi fakultetlari talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘zbekiston, 2002. 13. Nurmonov A., Mahmudov N., Ahmedov A., Solixo‘jaeva S. O‘zbek tilining mazmuniy sintaksisi. – Toshkent: Fan, 1992. 14. O‘rinboyev B. Hozirgi o‘zbek adabiy tilida sintaktik munosabatlar.

	(O'quv qo'llanma). – Samarqand: SamDU nashri, 2002. 15. Hojiyev A. O'zbek tili so'z yasalishi tizimi. Oliy o'quv yurtlarining filologiya fakul'tetlari o'qituvchi va talabalari uchun qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2007. 16. Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. Darslik. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009. **Axborot manbalari (saytlar):** 1. http:// www.lingvist.tu 2. http:// www.til.sk.uz 3. http:// www.ziyouz.com 4. http://www.krugosvet.ru/ articles/82/1008254/print.htm; 5. www.jstor.org/stable/4167399// www.ling-phil.ox.ac.uk/bib_hist_ling. 6. http://www.ling.ed.ac.uk/linguist/ 7. www.jstor.org/stable/4167399 // 8. wikipedia.org/wiki// 9. http://dshinin.ru/SC/Russian/www.hi-edu.ru/x-books-free/xboo…
7.	Samarqand davlat chet tillar instituti tomonidan ishlab chiqilgan va institut Kengashining 2023-yil "30" 08 dagi "1"-sonli bayoni bilan tasdiqlangan.
8.	**Fan/modul uchun mas'ullar**: D.Sh.Mamirova – SamDChTI "O'zbek tili va adabiyoti" kafedrasi dotsent v.b.
9.	**Taqrizchilar:** Sh. Mahmadiyev – SamDU, O'zbek tilshunosligi kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari nomzodi. B.N. Turniyazov – SamDChTI dotsenti, filologiya fanlari doktori.